

GEDULD MET GOD

De profeet zei over bepaalde mensen:
*Als zij zeggen: 'Jullie zijn onze broeders niet',
antwoord dan: 'Jullie zijn onze broeders.'*
Bedenk eens wie hij bedoelde.
AUGUSTINUS

Geduld met anderen is liefde,
geduld met jezelf is hoop,
geduld met God is geloof.
ADEL BESTAVROS

Uit liefde tot God aanvaard ik alles,
ook de vreemdste gedachten...
THÉRÈSE VAN LISIEUX

Een van de heerlijkste vreugden van menselijke
liefde – de geliefde dienen zonder diens
medeweten – is in het geval van Gods
liefde alleen mogelijk via atheïsme.
SIMONE WEIL

TOMÁŠ HALÍK

GEDULD MET
GOD

Twijfel als brug tussen
geloven en niet-geloven

BOEKENCENTRUM | PELCKMANS

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door de Stichting Kerkelijke Gemeentepbouw Oost-Europa.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Vertaling: Peter Morée

Redactionele bewerking: Arend Smilde

Oorspronkelijke titel: *Vzdáleným nablízku*

Ontwerp omslag en beeld: Wim van de Hulst en Marion Rosendahl

Vormgeving binnenwerk: Anton Sinke, www.antonsinke.nl

ISBN 978 90 239 2766 2 (Nederland)

ISBN 978 90 289 7958 1 (België)

NUR 707

D/2014/0055/326

© 2014 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

	Introductie bij de Nederlandse uitgave – dr. Wim Dekker	9
	Inleiding	11
I	Zacheüs aanspreken	19
II	Zalig zij die op afstand staan	29
III	Ver van alle horizonnen	39
IV	Op blote voeten	57
V	De schoonheid van Dulcinea betwist	75
VI	De brief	91
VII	De onbekende, te nabije God	107
VIII	De spiegel van Pasen	119
IX	Tijd om stenen te verzamelen	135
X	Tijd om te helen	153
XI	De heilige Zacheüs	171
XII	De eeuwige Zacheüs	181

INTRODUCTIE BIJ DE NEDERLANDSE UITGAVE

Toen de uitgever mij geruime tijd geleden het Engelse manuscript toestuurde van het boek dat u nu in handen heeft, had ik nog nooit van Tomáš Halík gehoord. Nieuwsgierig begon ik te lezen en meteen al in de inleiding was het wat mij betreft raak. Ik had de neiging de ene zin na de andere te onderstrepen. Hier werden dingen gezegd die ik vaak zo pijnlijk miste in de discussies in Nederland over kerkverlating, secularisatie en missionair werk.

Toen ik het boek helemaal gelezen had, was mijn mening wel genuanceerder geworden. Ik had intussen gemerkt dat de schrijver echt rooms-katholiek is en dat dit nog steeds niet helemaal hetzelfde is als gereformeerd. Dat ervoer ik niet als een bezwaar, maar wel merkte ik bij mezelf de neiging bekende katholiek-reformatorische discussies met de schrijver te gaan voeren, terwijl die in feite afleiden van de grote thema's waar het in dit boek om gaat. Ik had me intussen ook gestoord aan bepaalde uitlatingen die ik veel te kort door de bocht vond, zoals over de verzoeningsleer van Anselmus, waar Halík geen goed woord voor over lijkt te hebben.

Daarna ben ik het boek een tweede keer gaan lezen. De valkuilen die het zicht op de grote lijnen van het boek dreigden te verduisteren kon ik nu vermijden en ik was opnieuw gefascineerd, zoals ik dat de eerste keer geweest was na het lezen van de inleiding.

Wat raakte mij zo en waarom wens ik het boek graag in handen van ieder die zich betrokken weet bij de crisis van kerk en geloof in Nederland? Kort samengevat: hier wordt een derde weg gewezen tussen secularisering en allerlei vormen van neo-orthodoxie. Aan die derde weg hebben wij grote behoefte. De secularisering is immers nog lang niet tot stilstand gekomen. In voorheen gesloten kerkgenootschappen en in delen van ons land waar geloven tot voor kort min of meer vanzelfsprekend was, komen jonge en ook al wat oudere mensen tot de conclusie dat het overgeleverde geloof als zand tussen hun vingers wegglijdt.

De dominante seculiere cultuur tast de laatste bolwerken aan. Daartegenover worden vele pogingen tot restauratie ondernomen. Er wordt geprobeerd nieuwe bewijzen voor het bestaan van God te formuleren en er wordt getracht het probleem van de fundamentele geloofsonzekerheid te bestrijden met nieuwe vormen van kerk-zijn. Het is echter zeer de vraag of zo het Europese nihilisme diep genoeg wordt gepeild. In ieder geval worden Nietzsche met zijn verbijsterende ontdekking van de dood van God, en de diepe crisis die dat bij zijn geestelijke nazaten tot op de dag van vandaag teweeg brengt, dan niet serieus genomen.

Het bijzondere van Tomáš Halík is dat hij als ervaringsdeskundige in een van de meest atheïstische landen van Europa, Tsjecho, het ongelofrecht in de ogen ziet, er fundamenteel mee in gesprek gaat en dan niet uitkomt bij een verwaterde vorm van het christelijk geloof. Evenmin verzandt hij in vruchteloze polemiek, waarin de vragen naar het bestaan van God en het lijden in deze wereld worden beantwoord op een manier die de echte sceptici nooit overtuigt.

De ijzersterke openingszin van het boek luidt: 'Op veel punten ben ik het met atheïsten eens, vaak op bijna ieder punt – behalve in hun geloof dat God niet bestaat.' Die conclusie acht Halík te snel getrokken. Letterlijk: te snel. Geloof is een vorm van geduld hebben met God. Hoop en liefde zijn trouwens vormen van ditzelfde geduld.

Het kan zijn dat ik tot nu toe iets gemist had. Maar deze thesen was ik nog niet eerder ergens tegengekomen. Ze deden me gefascineerd verder lezen. Halík boeit van begin tot eind. Dat komt omdat zijn opmerkelijke positiekeuze steeds nieuwsgierig maakt naar het vervolg en zo als het ware van hoofdstuk tot hoofdstuk functioneert als een cliffhanger. Het komt ook door zijn zeer persoonlijke schrijfstijl. In zijn verwevenheid van biografie, pastorale ervaringen, filosofische en theologische inzichten van hoog niveau biedt dit boek een vorm van narratieve theologie die in ons land zeldzaam is. Het boek nodigt uit tot een ontmoeting met de schrijver, die in grote diepten schatten heeft opgedolven. De vraag of we het met hem eens zijn is niet onbelangrijk, maar kan pas hierna aan de orde komen.

Dr. Wim Dekker

INLEIDING

Op veel punten ben ik het met atheïsten eens, vaak op bijna ieder punt – behalve in hun geloof dat God niet bestaat.

Op de huidige kleurrijke en luidruchtige markt van religieuze koopwaar voel ik me overigens met mijn christelijk geloof soms dichter bij sceptici en atheïstische of agnostische critici van religie staan dan bij veel van wat daar opdringerig aangeboden wordt. Met atheïsten van een bepaalde soort kan ik het gevoel van Gods afwezigheid in de wereld mee ervaren. Hun interpretatie van dit gevoel gaat me echter te snel – ze lijkt me een uiting van ongeduld.

Gods zwijgen en het gevoel dat God heel ver weg is drukken ook op mij. Ik weet dat het ambivalente karakter van de wereld en de vele paradoxen van het leven de mogelijkheid bieden om Gods verborgenheid te verklaren met uitspraken als ‘God bestaat niet’ of ‘God is dood’.

Ik weet echter ook nog van een andere interpretatie, van een andere mogelijke houding tegenover de ‘afwezige God’. Ik ken drie (onderling diep verbonden) *vormen van geduld* in de confrontatie met Gods afwezigheid: ze heten geloof, hoop en liefde.

Het belangrijkste verschil tussen geloof en atheïsme zie ik in het geduld. Atheïsme, religieus fundamentalisme en het enthousiasme van een al te gemakkelijk geloof hebben als opvallende gelijkenis dat ze snel klaar willen zijn met het mysterie dat we God noemen – en juist daarom zijn voor mij deze standpunten alle drie in gelijke mate onaanvaardbaar.

Met het mysterie mag je nooit ‘klaar’ zijn. Anders dan problemen kun je het mysterie niet oplossen. Je dient geduldig op de drempel ervan te staan, erin te vertoeven, het in jezelf, in je hart te dragen, zoals in het evangelie over Jezus’ moeder wordt geschreven, en het te laten rijpen en daardoor jezelf te laten rijpen.

‘Bewijzen van Gods bestaan’, waarover we in veel vrome boeken lezen, zouden mij ook niet tot het geloof brengen. Als de tekenen van Gods aanwezigheid zo banaal grijpbaar aan de oppervlakte van de wereld

zouden liggen als sommige religieuze enthousiastelingen menen, dan zou geloof helemaal niet nodig zijn.

Ja, er bestaat ook geloof dat ontspringt aan de simpele vreugde en betovering dat de wereld er is en hoe die is – geloof dat we kunnen verdenken van naïviteit, maar dat onmiskenbaar puur en authentiek is. Deze klare en blijde vorm van geloof gaat vaak gepaard met de aanvankelijke ‘verliefdheid’ van bekeerlingen of slaat op zeldzame momenten van de levensweg onverwacht in, soms zelfs in het diepste lijden. Misschien is het een ‘voorsmaak’ van de benijdenswaardige vrijheid van de hoogste fase van de spirituele weg, dat moment van de finale, volle instemming met het leven en de wereld, beschreven als *via unitiva* of *amor fati*, als mystieke eenwording van de ziel met God of als een verstandelijke en vreugdevolle instemming met het eigen lot in de zin van Nietzsches Zarathustra: ‘Dat was dan het leven? Nu dan – nog een keer!’

Ik ben er echter van overtuigd dat groeien in geloof ook betekent dat je de momenten – en soms lange periodes – aanvaardt en in geduld doorleeft waarin God ver weg lijkt te zijn, verborgen blijft. Wat evident en bewijsbaar is, vereist immers geen geloof. In het licht van onwankelbare zekerheden die binnen het bereik van ons verstand, voorstellingsvermogen of zintuigelijke ervaringen liggen, hebben we geen geloof nodig. Geloof is er juist voor de momenten van schemering, van meerduidigheid van het leven en de wereld, en ook voor de nacht en de winter van Gods zwijgen. Zijn bedoeling is niet onze dorst naar zekerheid en veiligheid te lessen, maar *ons te leren leven met het mysterie*.

Juist in zulke periodes zijn geloof en hoop uitingen van ons geduld – net als liefde: liefde zonder geduld is geen echte liefde. Ik zou zeggen dat dat geldt voor ‘aardse’ liefde en voor ‘liefde tot God’, als ik niet zeker wist dat er maar één liefde is, uit haar diepste wezen één, ongedeeld en ondeelbaar.

Geloof is – net als liefde – onverbrekkelijk verbonden met vertrouwen en trouw. En vertrouwen en trouw bewijzen zich door geduld.

Geloof, hoop en liefde zijn drie aspecten van ons geduld met God. Het zijn drie vormen van omgang met de ervaring van Gods verborgenheid. Ze bieden een heel andere weg dan zowel het atheïsme als het ‘goedkoop geloven’. Ze vormen – anders dan deze twee sluiproutes – daadwerkelijk een lange weg. Deze weg – net als de exodus van Israël, het meest toepasselijke bijbelse beeld – gaat ook door woestijn en duisternis. En daar raken we de weg soms kwijt – het aanhoudend zoeken en herhaaldelijk

dwalen hoort bij deze woestijn. Soms moeten we tot diep in de afgrond afdalen, in de doodsvallei, om de weg weer te vinden. Maar als die daar niet doorheen voerde zou het geen weg naar God zijn – God woont niet aan de oppervlakte.

De traditionele theologie zei dat het in het vermogen van het menselijke verstand ligt om via het denken over de geschapen wereld tot de overtuiging te komen dat God bestaat. Met deze stelling kan ik zeker instemmen. (Concreter gezegd: de wereld laat de mogelijkheid van een dergelijke interpretatie open en het verstand laat de mogelijkheid van een dergelijk oordeel open. Maar de wereld is een ambivalente realiteit die deze interpretatie niet oplegt en theoretisch ook andere perspectieven toelaat. Als er iets ‘tot de mogelijkheden van het menselijk verstand’ behoort, betekent dat niet dat het verstand van ieder individu deze mogelijkheid noodzakelijk moet benutten.) Maar deze traditionele theologie wist tegelijk ook, en leerde, dat een menselijke overtuiging over het bestaan van God iets anders is dan geloof. Menselijke overtuigingen liggen in het domein van het ‘natuurlijke’, terwijl geloof dat domein overstijgt. Het is een gave – ‘geschonken goddelijke deugd’. Volgens Thomas van Aquino is geloof een genadegave die in het menselijke verstand wordt gegoten en die het mogelijk maakt dat de natuurlijke capaciteit daarvan wordt overschreden. Zo kan het verstand op beperkte schaal deel hebben aan de volmaakte kennis waarmee God zichzelf kent.

Desondanks blijft er een enorm verschil tussen het kennen dat toegankelijk wordt gemaakt door geloof dat ons begeleidt op de reis door het halfduister van dit leven, en het kennen van God van aangezicht tot aangezicht, ‘de zalige aanschouwing’ (*visio beatifica*), die aan de heiligen in de hemel is voorbehouden. Dus ook aan ons als we het geduld en de trouw van ons pelgrimsgeloof en -verlangen tonen dat ons leven lang tot op de drempel van de eeuwigheid niet volmaakt vervulbaar is.

Als onze verhouding tot God alleen gebaseerd is op een overtuiging van zijn bestaan waartoe je moeiteloos kunt komen via een gevoel van vreugde over de harmonie in het heelal of een verstandelijk rekensommetje over oorzaak en gevolg, dan is hij niet degene over wie we het hebben als we over geloof spreken. Volgens de oude leraren van de kerk is geloof een lichtstraal waarmee God zelf doordringt in de duisternis van het menselijk leven. God is daarin aanwezig als de aanraking van zijn lichtstraal, zoals de oneindig ver verwijderde zon met haar gloed

de aarde en ons lichaam verwarmt. Ons leven met God kent echter ook momenten van verduistering.

Er is moeilijk achter te komen of de tijd waarin wij leven meer momenten van verduistering heeft dan het verleden, of dat er alleen meer over bekend is en wij er gevoeliger voor zijn. Net zo moeilijk is erachter te komen of de duistere toestand van de ziel, angst en verdriet waaraan vandaag zoveel mensen in onze beschaving lijden en die we nu benoemen met termen uit de klinische geneeskunde – die ze met haar middelen en in haar perspectief bestudeert en probeert te elimineren – vandaag meer optreden, of dat de voorgaande generaties te veel andere zorgen hadden om er veel aandacht aan te kunnen besteden, of dat ze wellicht andere, effectievere middelen hadden om ermee om te gaan.

Deze momenten van duisternis, chaos en absurditeit, het vallen uit de veilige ruimte van zinvolle orde, doen opvallend sterk denken aan wat Nietzsche voorspelde bij monde van de ‘dwaas’, die de boodschap van de dood van God bracht: ‘In welke richting bewegen wij ons? Weg van alle horizonnen? Vallen wij niet aan één stuk door? En wel achterwaarts, zijwaarts, voorwaarts, naar alle kanten? Is er nog wel een boven en beneden? Dolen wij niet als door een oneindig niets? Ademt ons niet de ledige ruimte in het gezicht?’

Zulke momenten ‘ver van alle horizonnen’ – die we op de grote bühne van de geschiedenis aanduiden met symbolen als ‘Auschwitz’, ‘Goelag’, ‘Hiroshima’, ‘11 september’ of ‘beschaving van de dood’, en op het alledaagse niveau van individuele lotgevallen met woorden als depressie of crisis (psychische crisis, gezinscrisis etc.) – zijn voor velen een ‘vaste rots van atheïsme’. Ze vormen een grondslag voor de overtuiging dat, in de woorden van Shakespeares Macbeth, ‘life is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing’,¹ chaos en absurditeit hebben er het eerste en laatste woord. Er zijn echter ook mensen – en de auteur van dit boek rekent zich daartoe – voor wie de ervaring van Gods zwijgen, van Gods verborgenheid in deze wereld juist uitgangspunt is, één van de fundamentele ervaringen van hun geloof.

Er is maar weinig dat zozeer naar God verwijst en zo nadrukkelijk om God roept als juist de ervaring van zijn afwezigheid. Deze ervaring

---

1 In de vertaling van L.A.J. Burgersdijk (*De werken van William Shakespeare*, achtste deel, E.J. Brill, Leiden 1885, p. 275): Leven ‘is een sprookjen, verteld, vol galm en drift, door een onnooz’le, gansch zonder zin’.